

1.Hafta

Siyasi Düşünceler Tarihine Giriş

En iyi siyasi örgütlenme biçimi nedir? Devletin varlığı bir zorunluluk mudur? Siyasal otoriteye itaat nasıl meşrulaştırılabilir? Adalet nedir, nasıl gerçekleştirilebilir? Sosyal adalet diye bir şey var mıdır? Özgürlük nedir? Bireysel özgürlüklerin sınırları nelerdir? Bu ve benzeri sorular, toplum halinde yaşamın başladığı günden itibaren insanoğlunun kafasını kurcalayan sorular olmuştur. Bu sorulara sistematik cevap bulma uğraşısı, siyaset felsefesinin özünü oluşturmaktadır. Siyaset felsefesinin başlangıcı genel olarak antik Yunan'a, özelde de Sokrates'e kadar geri götürülür. "Siyasal Düşünceler Tarihi", insanlığın peşini bırakmayan bu sorulara farklı dönemlerde, farklı düşünürlerce verilmiş cevapları inceler.

Dersimizin konusu genel hatlarıyla, 1- Antik Çağ, 2- Orta Çağ, 3- Modern Dönem, 4- Neo-Modern Dönem¹ ve 5- Post-Modern Dönem olmak üzere beş ana döneme ayrılabilir. Güz döneminde bunlardan ilk ikisi yani Antik Çağ ve Orta Çağ üzerinde duracağız. Bahar döneminde son üç dönem yani modern, neo-modern ve post-modern dönemler dersimizin inceleme konusunu oluşturacak. Bu farklı

---

¹ Geleneksel olarak, siyasi düşünceler tarihi, Antik Çağ, Orta Çağ, modern dönem ve (son yıllarda) post-modern dönem olarak dönemlere ayrılır. Bu bölümlerden farklı olarak ben bu ders çerçevesinde Tannenbaum ve Schultz (2010)'u takip ederek geleneksel olarak modern dönem olarak nitelenen dönemi, modern dönem ve neo-modern dönem olarak iki döneme ayırmayı uygun buluyorum. Bunun nedenini ilerleyen sayfalarda etraflı olarak açıklıyorum. Ancak kısaca burada da belirtmem gerekirse, modern dönemin epistemolojik açıdan temel belirleyici özelliği, bu dönem düşünürlerinin insan aklının sosyal, siyasi olayları anlama, onlara müdahalede bulunabilme noktasında insan aklının yetkinliğine yönelik duydukları kesin inançta yatmaktadır. Öte yandan, David Hume, Adam Smith, Immanuel Kant ve Edmund Burke gibi düşünürler modern dönem düşünürlerin insan aklına yönelik bu "imanını" eleştirmişler, insan aklının sosyal olayları ve olguları anlama ve onlara müdahalede bulunmada sınırlılıklarına vurgu yaparak siyasi düşüncelerini geliştirmişlerdir. Bu nedenle bu düşünürlerin eleştirdikleri modern dönem düşünürleri ile aynı dönem içerisinde ele alınmayıp neo-modern dönem düşünürleri olarak ele alınmasının daha yerinde olacağını düşünüyorum.

dönemlerde ortaya atılan siyaset teorilerini incelerken analizimizi Amerikalı siyaset teorisyeni Sheldon Wolin'den ilhamla 1- sosyo-ekonomik, siyasal ve kurumsal çevre (tarihsel boyut); 2- metot ve 3- teorik içerik olmak üzere üç ana unsur etrafında geliştireceğiz. Buna göre, siyasal teoriler belli bir sosyal, ekonomik ve siyasal kurumsal çevre içerisinde, belli bir tarihsel bağlamda doğmuş, çoğunlukla bu çevrenin içinde barındırdığı sorunlara cevap arayışı olarak ortaya atılmıştır. İçinde yaşadığımız çevre bizim sorunlarımızın niteliğini büyük oranda etkilediği gibi bizim bu sorunlara çözüm geliştirme yolundaki tahayyülümüzün de sınırlarına *büyük oranda* etki edecektir. Bu çerçevede eski Yunan şehir-devletinde (*polis*) karşılaşılan sorunlar ile Orta Çağ feodal düzeninde veya post-endüstriyel toplumlarda karşılaşılan toplumsal yaşama ilişkin sorunlar ve bunlara önerilen çözümler veya bir diğer ifadeyle, siyaset teorileri aynı olmayacaktır.

Ancak, hemen belirtmeliyiz ki, farklı dönemlerde yaşanan sorunlar ve bunlara önerilen çözümler mutlak olarak birbirinden farklı, karşılaştırılmaz değerlerdir. Hem öyle olsa idi bizim farklı dönemleri ve bu dönemlerde geliştirilen teorileri çalışmamız genel kültürümüzü geliştirmekten öteye bir anlam ifade etmezdi. Oysaki siyaset felsefesi ve bir anlamda bunun tarihi olan siyasal düşünceler tarihi bugün yaşadığımız toplumsal, siyasal sorunlara geçmiş toplumların tecrübelerinden ve geçmişte yaşayıp bu sorunlara kafa yorarak çözüm önerileri sunmuş olan düşünürlerden dersler çıkartma amacını taşır. Demek ki, çalışmanın siyasi tarih boyutu bize incelediğimiz dönemin özellikleri hakkında bilgi verirken teorik/felsefi boyutu da daha evrensel, genel çıkarımlar yapabilmemiz doğrultusunda imkân sunmaktadır. Bu düşüncemize David Hume şu sözlerle destek verir gözükmektedir:

İnsan türü tüm zamanlarda ve mekânlarda öylesine aynıdır ki, bu özellik nedeniyle tarih bize yeni ya da yabancı hiçbir şey hakkında bilgi vermez. Onun başlıca yararı ise bize insan doğasını birçok koşul ve durumda göstererek ve

böylece gözlemlerimizi oluşturacağımız materyali sağlayarak ve bizi insan davranışının düzenli işleyişine aşına hale getirerek insan doğasının daimi ve evrensel ilkelerini keşfetmemize imkân tanınmasıdır (Hume 1993: 55).

Bu bağlamda siyaset felsefesi tarihi boyunca, yani sistematik olarak toplumsal, siyasal sorunlara cevap aranmaya başlanmasından günümüze geçen dönem içinde, kabaca dört farklı *sosyo-ekonomik, siyasal, kurumsal çevreden* (tarihsel bağlamdan) bahsetmek mümkündür. Bunlar 1- Antik dünyanın *polis* (site-devleti) düzeni; 2- Orta Çağ'ın feodal yapısı; 3- modern dönemin ulus-devleti ve 4- post-modern dönemin ulus-devletlerin sınırlarını belirsizleştiren küreyerel (glocal) yapısı olarak belirlenebilir.

Dersimiz boyunca analizlerimizi çevresinde yapacağımız ikinci unsur *metot* konusudur. Metot sosyal, siyasal sorunlara cevap oluşturma sürecinde izlenen yolun güvenilirliği hakkında fikir verir. Acaba sorunlara cevap olduğu düşünülen teoriler yanlışlanması mümkün olmayan bir takım metafizik spekülasyonlara mı yoksa akıl ve/ya gözlem süzgecinden geçmiş, sınanabilir önermelere mi dayanmaktadır? Yine kabaca, siyasal düşünceler tarihi boyunca metoda dair dört farklı yaklaşımdan bahsedebiliriz. Bunlar: 1- gözlemden bağımsız, soyut akıl yürütmeye dayalı (rasyonalist) veya gözlem temelinde akıl yürütmeye dayalı *felsefi yaklaşım*; 2- ilahi bir öğretinin anlaşılması ve yorumlanması temelinde işleyen *teolojik yaklaşım*, 3- gözlem ve deneye dayalı *bilimsel yaklaşım*, 4- post-modernizmin gerek rasyonalist temelde gerek ilahi temelde gerekse de deney ve gözleme dayalı olarak mutlak, kesin bilgi elde edilebileceğine ilişkin *kuşkucu yaklaşımı*.

Analizlerimize yol gösterecek olan üçüncü unsur olarak *teorik içerikten* kastedilen şey farklı dönemlerde ortaya atılan teorilerin ana mesajının, ortak paydasının ne olup olmadığına ilişkin bir tartışmadır. Acaba, belli bir dönemde sunulan farklı siyasal teorilerde birey-toplum, birey-devlet ilişkisine, bireyin ve onun

diğer bireylerle bir araya gelerek oluşturduğu grupların maddi ve/ya manevi ihtiyaçlarını, amaçlarını gerçekleştirmede topluma, devlete düşen rolün ne olduğuna bakarak ortak paydalar tespit edebilir miyiz? Bizim bu soruya verdiğimiz yanıt “evet” olup, yine kabaca, yukarıda saydığımız beş farklı döneme karşılık gelen dört farklı teorik yaklaşımın varlığından söz edebiliriz. Bunlar: 1- Antik Çağ’a karşılık gelen “erdem siyaseti”, 2- Orta Çağ’a karşılık gelen “iman siyaseti”, 3- modern /neo-modern döneme karşılık gelen “çıkar siyaseti”, 4- post-modern döneme karşılık gelen “nihilist siyaset” yaklaşımlarıdır.

Şimdi bu dönemleri ve unsurları kısaca açıklayalım. *Antik Çağ*, eski Yunan filozofu Sokrates’in felsefeyi göklerden yeryüzüne indirmesiyle, bir diğer ifadeyle, metafizik konulardan insana ve onun toplumsal hayatına ilişkin meselelere yönlendirmesiyle başlayıp yaklaşık olarak M.S. V. Yüzyıl’da Roma İmparatorluğu’nun yıkılmasına değin geçen dönemdir. Bu döneme damgasını vuran iki medeniyet Yunan ve Roma medeniyetleridir. Dersimiz kapsamında bu dönem çerçevesinde siyasi teorilerini inceleyeceğimiz düşünürler arasında materyalist ve idealist felsefe okulu mensupları, sofistler, Sokrates, Platon, Aristoteles, Çiçero, Seneka ve Polybius yer almaktadır.

Antik Çağ düşüncesine yön veren Sokrates, Platon ve Aristoteles gibi düşünürlerin içinde yaşadıkları sosyo-ekonomik çevre *polis* (site-devleti) düzenidir. Nüfusları milyonları bulan günümüz ulus-devletlerinden farklı olarak *polis*ler nüfusları birkaç binden birkaç yüz bine değişen görece küçük siyasal topluluklardı. Kendi kendine yeterliğe büyük önem veren *polis*ler köleci ekonomik düzene sahiptiler. Bu topluluklarda siyasal kararların alınmasına katılım, yani vatandaşlık, erkeklerle sınırlanmıştı. Toplumun yarısını oluşturan kadınlar vatandaşlık haklarından yoksundular. Gerçi, Yunan oyun yazarı Aristophanes’in *Lysistrata* adlı eserinde

güldürerek düşündürttüğü üzere, kadınlar toplumsal yaşam ve siyasi kararlar üzerinde erkekler üzerinde sahip oldukları etki ile dolaylı yoldan da olsa önemli etki gücüne sahip olabiliyorlardı. Bu oyunda, savaşlardan bıkmış usanmış, kocalarını, sevgililerini, çocuklarını anlamsız savaşlarda kaybeden kadınlar, erkekleri savaştan alıkoymanın tek yolunun onlarla beraber olmayı reddetmek ile mümkün olduğuna kanaat getirirler. Kadınların cinsel boykotu neticesinde erkekler yola gelir ve savaşa son verilir... Evet, kadınlar tarihin her döneminde olduğu gibi antik dünyada da kamusal, siyasal etki ediyorlardı. Ancak antik dünyada bu dolaylı bir etki biçimindeydi. Klasik filozofların içinde yaşayıp düşündüğü *polis* düzeninin detaylı tartışması dersimizin 2. haftasının konusunu oluşturmaktadır.

Antik dönem düşünürlerinin temel metodu *felsefi düşünce* olmuştur. Sokrates, Platon ve Aristoteles gibi düşünürler sosyal ve siyasal olayları tanrılara referansla değil ama akla referansla açıklamaya çalışıyorlardı. Bu anlamda felsefe belli bir araştırma alanında akıl süzgecinden geçirilmiş rasyonel argümanlar ileri sürmeye dayanır. Antik düşünürlerden Sokrates ve öğrencisi Platon, filozofun sosyal ve siyasal sorunlara cevap arayışı sürecinde gözlemi reddedip sadece aklına dayanması gerektiğinde ısrarcı olmuşlardır. Özellikle Platon'a göre var olan, olması gerekenin kötü bir kopyasıdır. Duyu organları ile bilgisi elde edilen varlıklar gerçek değildir. Bu nedenle bu bilgi de gerçek, doğru bilgi (*episteme*) değildir. Gerçek varlıkların (*idealar*) bilgisine sadece akıl yoluyla ulaşılabilir. Bu rasyonalist yaklaşımdır.

Buna karşılık Aristoteles, akıl yürütme sürecinde gözlemin de önemine dikkat çekmiştir. Ona göre gerçeklik duyularla algılanan dünyanın ötesinde bir yerde değildir. Öte yandan gerçeklik aklın yardımı olmaksızın sadece duyu organlarına dayalı olarak ta bilinemez. O bu düşüncesi temelinde çalıştığı konuya göre bazen bir insan iskeletini, bazen bir kuşu, bazen de bir *polis*i gözlemleyerek tümevarımcı bir

metodun verilerini toplamış ve sonrasında elde ettiği bulgulara dayalı olarak tümdengelimci bir yöntemle akıl temelinde çıkarımlarda bulunmuştur. Bu yönüyle zaman zaman Aristoteles'in siyaset biliminin kurucusu olduğu ileri sürülür. Platon ve Aristoteles'in metoduna ilişkin detaylı tartışmalarımız sırasıyla 4. ve 6. haftaların konusunu oluşturacaktır.

Antik Çağ'ın siyasi düşüncesine damgasını vuran temanın "erdem siyaseti" olduğunu ifade etmiştik. Bununla ne demek istediğimizi kısaca açıklayalım. Antik düşünörlere göre insan, doğası gereği toplumsal bir varlıktır. İnsan kendi kendine yeter bir varlık değildir. Aristoteles'in deyişiiyle toplum dışında yaşayabilmesi için bir varlığın ya bir tanrı ya da bir canavar olması gerekir. İnsanlar gerek üreme gibi biyolojik gerekse de sevgi, aşk gibi psikolojik etkenlerle toplum halinde yaşamaya doğal olarak meyillidirler. Bu nedenle toplum rasyonel bir hesaplamanın sonucu olarak icat edilmiş, kurulmuş bir varlık değildir. Toplum bir sözleşmenin, bir kurgunun değil; doğanın (*phusis*) ürünüdür. Doğada parçaları birbiri ile uyum içinde çalışan organik ve hiyerarşik bir düzen vardır. Doğada çatışma değil uyum hüküm sürer. Toplum da doğanın bir eseri olarak uyumlu olmalıdır.

Bu noktada antiklerin devlete ve siyasete dair bakışı da ortaya çıkmaktadır. Bireyi doğal olarak sosyal, dolayısıyla, toplumu da doğal bir varlık olarak gören antik düşünörlere siyaset felsefesine de toplum halinde yaşayan bireylerin kolektif hayatını düzenleme, var olan toplumsal çatışmaları ortadan kaldırıp kozmosta var olan uyumu *poliste* de tesis etme görevini yüklemişlerdir. Bu idealin yakalanabilmesi bireyin kendisi ve çevresi ile barışık ve uyum içinde olması, bir başka anlatımla, erdemli bir hayat sürmesi ile mümkün olacaktır. Bireyin erdemli bir hayat sürmesinin toplum açısından taşıdığı büyük önem düşünöldüğünde, bireyin ahlaki yönelimi bireyin kendi tercihlerine terk edilemeyecek denli önemli bir konu haline gelir. Bu bağlamda,

devletin ve siyasetin rolü, kendi başına sahip olduğu akıl sayesinde doğru yaşamın ne olduğunu bulamayıp birbiriyle çatışmaya düşen bireylerin ahlaki olgunluklarını eğitim ve yasalar yolu ile sağlamak ve bireysel ve toplumsal düzeylerde mutluluğu tesis etmektir. Bu çerçevede antik dünyada, ahlak ve siyasetin iç içe geçmiş olduğunu söyleyebiliriz. Etik, mutluluğa giden yolun nereden geçmekte olduğunu tespit ederken, siyaset de bu yolun taşlarını sermekteydi. İşte antik siyaset felsefesinin ana temasını oluşturan “erdem siyaseti” ile kast ettiğimiz şey budur. Antik dünyanın farklı düşünürlerinin düşüncesinde bu temanın nasıl yansıdığını 5. haftada Platon’un ahlak ve siyaset felsefesini, 7. haftada Aristoteles’in ahlak ve siyaset felsefesini ve 9. haftada Çiçero, Seneka ve Polybius’un ahlak ve siyaset felsefelerini tartıştığımızda daha net olarak göreceğiz.

Dersimizde inceleyeceğimiz ikinci dönem olarak ortaçağ M.S. V. Yüzyıl’dan yaklaşık olarak XVI. Yüzyıl’a değin geçen dönemi kapsamaktadır. Bu dönemin sosyoekonomik, siyasal ve kurumsal yapısına ilişkin ilk söylenmesi gereken şey, Roma İmparatorluğu’nun yıkılmasının ardından yaklaşık olarak XII. Yüzyıl’a değin Avrupa’da merkezi bir siyasi otoritenin olmadığıdır. Bu dönemde seküler otoritenin bıraktığı boşluğu dolduracak olan Katolik Kilisesi’dir. Ekonomik olarak da Roma’nın tüm Akdeniz havzasını gerek yollar ve köprülerle altyapısal olarak gerekse de “Jus Gentium” adlı hukuk sistemiyle hukuksal olarak birleştirmesi neticesinde doğan parlak ticari hayatın yerini özellikle VIII. Yüzyıl’dan itibaren içe kapalı, kendi kendine yeter ekonomik üretimin hâkim olduğu feodal dönemin aldığını söylemeliyiz. Bu dönemin ayrıntılı bir tartışmasını 10. haftada gerçekleştireceğiz.

Orta Çağ’da metoda ilişkin ne söyleyebiliriz? Antik Çağ’da evrenin sırları, insanın bu evrendeki konumu, mutluluğa giden yol ve onun toplum içerisinde nasıl gerçekleştirileceğine dair tüm sorular felsefe ile cevaplanmaya çalışılıyordu. Orta Çağ

Avrupa'sında ise hayatın her alanına hükmeden yeni olgu tek tanrılı bir din olarak Hıristiyanlıktır. Bu yeni olgu bağlamında düşünürlerin verdiği tepkiyi iki farklı dönemde ele alabiliriz: Erken Orta Çağlar ve Geç Orta Çağlar. Erken Orta Çağlar V. Yüzyıl civarından başlayıp en azından XII. Yüzyıla değin devam eden dönemi kapsar. Bu dönemdeki temel düşünüş, insanın aklına gelebilecek tüm soruların cevaplarının İncil'de mevcut olduğu yönündedir. Yapılması gereken onun doğru anlaşılmasıdır. Bu nedenle felsefe antik çağda sahip olduğu tahtını Orta Çağ'da teolojiye bırakmıştır. Genel olarak bu dönemde aklın imana feda edildiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bu fikri, onun en önemli temsilcisi Aziz Augustine şöyle ifade ediyor: “Tanrı ve ruh. Bilmeyi istediğim tek şey bu. Başka hiçbir şeyi kesinlikle hiçbir şeyi bilmek istemiyorum” (aktaran Cassirer, 1984: 89). Aziz Augustine ve izleyenlerine göre gerçeğe ve iyiye ulaşmak için aritmetikten geometriye, geometriden gök bilimine, mantıktan retoriğe uzanan yolu bilmek gerekmez. Platon'un kavramsallaştırmasıyla hem idealer âleminin hem de bu içinde yaşadığımız nesnel âleminin bilgisini kendisinde birleştirmiş, yani cennet ve dünyanın bilgisine sahip olan İsa'nın vahyini izlemek iyiye, güzele erişmek için yeterlidir (Cassier, 1984: 88).

Geç Orta Çağlarla ilgili olarak ilk söylenmesi gereken şey ise antik düşünürlerin, özellikle de Aristoteles'in düşüncesinin yeniden keşfedildiğidir. XIII. Yüzyıl'da Akinolu Thomas'ın eserlerinde Aristoteles'in etkisi açık bir şekilde görülür. Akinolu Thomas Hıristiyan inancı ile felsefeyi sentezlemekte, düşüncesinde hem vahye hem de akla yer açmaktadır. Akinolu Thomas'ın düşüncesinde Hıristiyan inancı, Aristotelesçi felsefe ve Çiçero'nun doğal hukuk anlayışının izlerini bulabiliriz. Bu dönem aklın imana feda edildiği değil ama onun yanına yükseltildiği bir dönemdir. Belki hala mutluluğa giden yolda irade ve imanın akla üstünlüğünden söz edilebilir

ancak bu, doğru yolu bulmada aklın bize, Aziz Augustine'in ileri sürdüğü gibi, kazandıracığı hiçbir şey olmadığı anlamına gelmemektedir.

Bununla birlikte genel olarak Orta Çağ Hıristiyan dünyasında siyaset felsefesinden ziyade siyasal teolojiden bahsetmek daha doğru olacaktır. Siyasal teolojinin belirleyici amacı kutsal metne ve onun yorumlarına referansla siyasal dünyaya ilişkin analizlerde bulunmaktır. Bu dönem de Antik Çağ'da olduğu gibi halen "mutluluğa giden yol nedir?" sorusu ile "devletin toplumsal hayattaki rolü nedir?" sorularının yani siyaset ve ahlakın iç içe geçmiş olduğu bir dönemdir. Tıpkı Antik Çağ'da olduğu gibi hayatın amacının mutluluğa ulaşmak olduğu ve devletin de bu amaca ulaşmada bireylere yol gösterici bir rol oynayacağı düşüncesi Orta Çağ'da da hâkimdir. Ancak bir farkla... Mutluluk akıl yoluyla bulunacak erdemlere göre sürdürülecek bir yaşamla değil irade temelinde sahip olunacak imanla elde edilecektir. Orta Çağ Hıristiyan düşüncesini Aziz Augustine (11.hafta), Akinolu Thomas (13. hafta), Dante ve Padualı Marsilius (14.hafta)'un düşüncelerinde takip edeceğiz.

Hıristiyan dünyada bunlar olup biterken, öte yandan Müslüman dünyada akıl ve vahyin uyumlaştırılması X. Yüzyıla kadar geri götürülebilir biçimde devam etmekteydi. İbn-i Sina, Farabi, İbn-i Rüşd gibi İslam filozofları antik Yunan düşüncesinin klasiklerini okuyor, onlarla İslam arasında karşıtlık değil uyum olduğunu ileri sürüyordu. Nitekim, XII. Yüzyıl'da Avrupa'da antik Yunan felsefesi yeniden keşfedilirken bunda Kuzey Afrika ve İspanya'daki Endülüs İslam Devleti'yle ve Orta Çağ İslam düşünürlerinin eserleriyle olan temas etkili olmuştur. Bu çerçevede gerek İslam düşünürlerinin felsefe ve dini bir araya getirmedeki orijinal yaklaşımlarını gerekse de bunun Hıristiyan düşünce dünyasına olan yansımalarını görmek için on ikinci haftada Farabi ve İbn-i Rüşd'ün düşüncelerini ele alacağız.

Siyasal düşünceler tarihi çalışmasında modern dönem yaklaşık olarak XVI. Yüzyıl ile başlatılır. Bu dönemin sosyo-ekonomik, siyasi ve kurumsal çevresine, bir başka deyişle, tarihsel bağlamına ilişkin en önemli gelişme merkezi devletin ortaya çıkmış olmasıdır. Orta Çağlar boyunca seküler alanda siyasi yapılanma lordlar ve vassallar arasında gevşek bir hiyerarşi ilişkisi şeklinde belirlenmişti. Bu yapının modern dönemde çözülmesinde en azından şu üç faktörün etkili olduğu söylenebilir: 1- ticaretin canlanmaya başlaması neticesinde yaratılan zenginlik ve bunun büyük bir bürokrasi ve ordu beslemeye izin vermesi, 2- matbaanın icadı ile birlikte yazılı iletişimin gelişmesi ve homojen bir ulus yaratma imkânının doğması, 3- askeri alandaki gelişmelerle belli bir coğrafyadaki en güçlü lordun diğer asiller üzerindeki gücünü pekiştirip onları siyasi bir güç olmaktan çıkarması. Böylece Avrupa'da yüzlerce küçük prenslik yerini büyük merkezi devletlere bırakmaya başlamıştır. Bu dönemin baskın ekonomi anlayışı da merkezi devletin ekonomik imkânlarını rakiplerinin pahasına geliştirmeyi amaçlayan, ticareti daima satanın kazançlı olup alanın kaybettiği tek taraflı bir ilişki olarak gören “merkantilizm” anlayışıdır.

Metot bağlamında modern dönem bilimsel anlayışın yükselişe geçtiği bir dönem olmuştur. Bacon, Descartes, Kopernik ve Newton gibi bilim insanları, Orta Çağ'ın sorgulamayı ve gözlemi reddeden dogmatik akıl yürütme biçimini reddedip gözlemi ve deneyi öne çıkarmışlardır. Örneğin bu dönemde, Orta Çağ'lar boyunca Avrupa'da bir dogma haline gelmiş olan ve Aristoteles, Ptolemy ve Hıristiyan teolojisini birleştiren Hıristiyan kozmolojisi yıkılmıştır. Aristotelesçi Hıristiyan kozmolojisi dünyayı evrenin merkezine yerleştiren ve her şeyin doğasındaki nihai amaca doğru hareket ettiğini ileri süren bir evren anlayışına sahiptir. Modern dönemde Hıristiyan kozmolojisinin yerine güneşin merkeze konduğu ve varlıkların Tanrısal, aşkın bir eylekle değil, fizik kanunlarına göre mekanik bir şekilde hareket

ettiği yeni bir evren anlayışı konmuştur. Bu dönem insan aklının doğal ve sosyal olayları bilimsel yollarla anlamaya muktedir olduğuna yönelik bir inanç tarafından şekillenir.

Modern zamanların siyasal teorilerine baktığımızda onların Antik ve Orta Çağ siyasal teorilerinden önemli açılardan farklılaştığını görürüz. İlk olarak, Machiavelli'nin düşüncesinde görüldüğü gibi özel hayatımızda davranışlarımıza yön veren ahlak kuralları ile siyasal alanda davranışımıza yön veren kuralların birbirinden koparılması, bir başka ifadeyle, siyaset ile ahlakın bir arada olmasına son verilmesi söz konusudur. Siyasetin amacı Aristoteles'in ileri sürdüğü gibi insanları erdemli kılarak onların mutluluğa ulaşmalarını sağlamak olamazdı. Siyaset, örneğin hayatta kalmak, mülkiyetini korumak gibi daha dünyevi, daha acil ihtiyaçların karşılanması bir aracı olmalıydı. Hobbes (1997: 37)'un ifadesiyle, mutluluk (felicity) erdemli yaşamakla değil, "Bir kişinin farklı zamanlarda arzu duyduğu şeyleri elde etmede *sürekli başarılı* olması, yani, sürekli gönenç, . . ." ile mümkündür. Bu mutluluğu sağlamada devletin rolü, bize erdemleri öğretmek değil, bizim canımızı, malımızı tecavüzlerden korumaktır. Erken modern zamanlarda hâkim olan bu düşünceyi Machiavelli, Hobbes ve Locke'un düşüncelerinde izleyebiliriz.

Modern zamanların insan aklına bu sonsuz güvenine dayalı toplumsal mühendislik projeleri eleştirisiz kalmamıştır. Tarihsel bağlamda yine merkezi ulus-devletlerin güçlü olduğu ancak ekonomik alanda merkantilist bakış açısı gibi tek taraflı kazanımları değil karşılıklı çıkara vurgu yapan kapitalist bakış açısının yükselişte olduğu bir ortamda neo-modern düşünürlerin insan aklına duyulan modern güveni sorgulamasına şahit oluyoruz. David Hume, Adam Smith, Edmund Burke ve Immanuel Kant gibi düşünürler bu düşünce akımının başını çekeceklerdir. Onlar soyut akla dayalı olarak farazi sözleşmeler temelinde toplumlar, devletler kurulması,

haklar icat edilmesi fikrine insanların gerçekte var olan haklarının ve özgürlüklerinin tehlikeye atıldığı düşüncesi ile karşı çıkmışlardır. Fakat onların modern dönem düşünürlerle teorik içerik açısından bir ortak noktası, siyasete bireyleri özgür bırakmak, adaletsizlikleri engellemek dışında onları ahlaklı, erdemli kılmak türünden roller atfetmemeleridir.

Son olarak post-modern dönemden bahsetmek istiyorum. Post-modern dünyanın sosyo-ekonomik, siyasal, kurumsal çevresinin temel özellikleri nelerdir? Modern ve neo-modern dönemlerin merkezi ulus-devlet yapısının bu dönemde eşzamanlı daha fazla yerelleşme ve küreselleşme baskısı altında eski paradigmatik özelliklerini kaybetmeye başladığını söyleyebiliriz. Bu yeni dönemde ülkelerin coğrafi sınırları ile onların etnik aidiyetlerinin birebir örtüşmediği kabul edilmiştir. Yani, devletlerin homojen, tek bir ulusları yoktur. Dünya üzerindeki hemen hemen tüm devletler etnik açıdan çoğulcu bir yapıya sahiptirler. Bu gerçeğin gittikçe daha fazla kabul edilmesiyle merkezi devletin otoritesi de gittikçe daha fazla miktarda yerel birimlere devredilmektedir. Öte yandan, iletişim, ulaşım alanındaki devrimler insanların, malların ve hizmetlerin ve finansal varlıkların gittikçe artan oranlarda küresel çapta dolaşmasına yol açmıştır. Artık ülkeler eskiden olduğu gibi bu varlıkların ülkelerine giriş çıkışını kolayca kısıtlayıp, kontrol edememektedirler. Bunun yanı sıra ülkeler, pazarlarını, emek güçlerini, sermayelerini birleştirmenin getireceği ölçek ekonomisinden faydalanmak üzere de bölgesel birlikler oluşturmakta, egemenliklerinden gönüllü olarak taviz vermektedirler. İşte bu süreci küreyerelleşme (glocalization) olarak isimlendirebiliriz.

Bu yeni dönemin metoduna ilişkin söyleyebileceğimiz şey onun sadece tek bir “meşru” metot olduğu yönündeki iddiayı reddettiğidir. Neo-modernlere benzer ama onlardan daha radikal bir şekilde post-modernler insan aklının kesinlik içeren bilgiye

ulaşabileceği fikrini reddetmişlerdir. Post-modernlere göre bilimsel bilgi mevcut bilgi birikimine bilimsel yöntemle elde edilen yeni bilginin eklenmesiyle sürekli gelişen, ilerleyen bir şey değildir. Bilgi, Thomas Kuhn'un *Bilimsel Devrimlerin Yapısı* adlı eserinde belirttiği üzere, devrimsel bir süreç içerisinde eski paradigmanın yerini yeni bir paradigmanın aldığı paradigmatik kayma (paradigm shift) ile değişir.

Postmodernler teorik olarak insan aklına modern dönemde atfedilen yüce değeri sorgulamakta, aklın gücüne dayanarak yapılmaya çalışılanların insanlara huzur getirmediği tespitini yapmaktadırlar. Friedrich Nietzsche, antik dünyanın kendine güvenen, kendi doğrularını kendisi oluşturan, doğanın ve toplumsal hayatın ortaya çıkardığı engellere meydan okuyan insanın yerine Sokrates'in akıl temelinde her şeyi sorgulayan ama yıktığı şeylerin yerine yeni yanılsamalardan başka bir şey koyamayan rasyonel insanı, Hıristiyanlığın ise baş eğmeyi erdem olarak gören imanlı insanı koyduğunu düşünür. Antik dünyada insanın sahip olduğu ahlak anlayışı "efendi ahlakı" iken bu yeni ahlak "köle ahlakı"dır. Moderniteyle insanın sorunu bitmiş değildir. İnsan akı/bilimi imanın yerine koyarak köle ahlakından kurtulamamıştır. Akıl/bilim dinin altını oymuştur ama o kendi kendisini de sorgulayarak zayıflatmaktadır. Yapılması gereken akla dayanmak değil, irade gücüne sahip olmaktır. Ancak iradenin takip edeceği şey soyut akıl veya Hıristiyan ahlakı olmayacak, belki de *Devlet*'te Thrasymachus'un dediği gibi güçlü'nün kendi işine gelecek şekilde koyacağı kurallar olacaktır. Nietzsche'ye paralel bir şekilde, Sigmund Freud da bilinç dışının insan eylemlerini şekillendirmedeki etkisini göstererek modern dönemlerin kendini ve çevresini akıl temelinde kontrol eden rasyonel insan fikrini sorgulamıştır.

Böylece, bir yıl boyunca takip edeceğimiz yolun bir haritasını çıkarmış olduk. Yılın ilk yarısında, yani güz döneminde, dikkatimizi Antik ve Orta Çağ siyasi

düşüncesi üzerine yoğunlaştıracamız. Yılın ikinci yarısında yani bahar döneminde de modern, neo-modern ve post-modern siyasi düşünceyi inceleyeceğiz. Haftalık konularımızı ders izlencesinde bulabilirsiniz.

Hepiniz için başarılı ve verimli bir dönem olması dileğiyle...

Kaynakça

Cassier, Ernst. (1984). **Devlet Efsanesi**. (çev. N. Arat). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Hobbes, Thomas. (1997). **Leviathan**. eds. Richard E. Flathman and David Johnston. New York: W. W. Norton & Company.

Hume, David. (1993 [1748]). **An Enquiry Concerning Human Understanding**. Indianapolis: Hackett Pub.

Wolin, Sheldon S. (1968). "Political Theory: Trends and Goals". **International Encyclopedia of the Social Sciences**. Vol. 12. New York: Macmillan. pp. 318-331.